

1979 – פרשת שינוי הרשומות:

ההליך המשמעתי בפרשת עבריין המחשב רב-סמל גרינשטיין

מאת: סגן אליה בן-אז"ר, עוזר ראש מדור הדין המשמעתי והחנינות, בית הספר למשפט צבאי

בחודש יולי 1979 רב-סמל מנחם גרינשטיין, אשר שירת בצה"ל כתוכניתן, שינה במערכות המחשוב הצבאיות את פרטיו האישיים של הרמטכ"ל דאז, רא"ל רפאל איתן. במקום שמו של הרמטכ"ל, הופיע הכינוי "חונן רוצחים". נוכח מעשיו, גרינשטיין עמד לדין משמעתי בפני מפקדיו. גרינשטיין פנה לפצ"ר דאז כדי שיתערב בהליך, בטענה שנפגעה זכותו להליך הוגן. לאחר שבקשתו נדחתה, גרינשטיין עתר לבג"ץ. בעתירה נטען כי קצין השיפוט נחשף לחוות דעת הפרקליט הצבאי בצורה שעלולה לגרום למשוא פנים, וכי לא התאפשר לגרינשטיין לעיין בעדויות בתיק.

רקע עובדתי

בתמונה: אילוסטרציה של הליך משמעתי, מתוך לומדת הדין המשמעתי של ביה"ס למשפט צבאי

בחודש יולי 1979, רב-סמל מנחם גרינשטיין (להלן: "גרינשטיין") בתפקידו כתוכניתן במטה הכללי, שינה במערכות צה"ל את פרטיו האישיים של הרמטכ"ל דאז, רא"ל רפאל איתן, כך שבמקום שמו יופיע הכינוי "חונן רוצחים". בפעולה זו - מעבירות המחשב הראשונות שנעברו בצה"ל - ביקש גרינשטיין להביע תרעומת על החלטת הרמטכ"ל להפחית מעונו של סג"ם פינטו, שהורשע בעבירת רצח (להרחבה ראו החיבור בקשר לפרשת פינטו, [בקישור הבא](#)).

לאחר חקירת המשטרה הצבאית, הורה הפרקליט הצבאי למטכ"ל על העמדתו של גרינשטיין לדין משמעתי בגין עבירות שעניינן מסירת ידיעות כוזבות במסמך צבאי, הפגנה הפוגעת במשמעת ועבירה במסמכים צבאיים.

גרינשטיין ביקש לממש את זכותו להישפט בפני מפקדו של קצין השיפוט שביקש לשופטו, בהתאם להוראות חוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955 (החש"ץ) ולפי פקודת המטכ"ל העוסקת בדין המשמעתי.

על כן, הדיון בעניינו של גרינשטיין הועבר לדיון בפני מפקד בכיר - תא"ל עמיצור כפיר. בדיון המשמעתי, הודה גרינשטיין שהראה לאשתו תדפיס של השינוי שביצע במערכות המחשב - ובכך הוכח כי עבר עבירה במסמכים צבאיים. בשל כך, רב-סמל גרינשטיין נידון ל-14 ימי מחבוש מותנים.

גרינשטיין נמצא אשם והורשע במסירת ידיעות כוזבות במסמך צבאי, הפגנה הפוגעת במשמעת ועבירה במסמכים צבאיים, חרף כפירתו בהאשמה זו. הוא נידון לקנס בסכום 400 ל"י.

גרינשטיין הגיש ערר על הרשעתו בשתי העבירות שבהן כפר לראש אגף כוח-האדם בצה"ל, אשר החליט לדחותו.

בעקבות הדחיה, פנה גרינשטיין לפרקליט הצבאי הראשי דאז, תא"ל דב שפי, על-מנת שיפעיל סמכותו ויתערב בהליך המשמעתי בהתאם לסעיף 168 לחש"ץ, הקובע שבסמכות הפצ"ר לבטל פסק שניתן בדין משמעתי, אם נוכח שהנאשם אינו נושא באחריות לעבירה שבה הורשע. זאת, משום שלטענתו ההליך התנהל באופן שסטה מסדרי הדין המחייבים על פי החוק ופקודות הצבא. הפצ"ר דחה את הבקשה, בקביעה שלא קיים חשש ממשי לעיוות דין כלפי גרינשטיין. בעקבות זאת, עתר גרינשטיין לבג"ץ.

ההליך המשפטי

בעתירתו, טען גרינשטיין שסדרי הדין במשפטו המשמעתי נפגעו בשני מובנים.

טענתו הראשונה הייתה שההליך היה לקוי בשל משוא פנים, בשל כך שקצין השיפוט עיין בחוות דעתו של הפרקליט הצבאי, שהורתה על העמדתו של גרינשטיין לדין משמעתי. בהוראת הפרקליט אוזכרה הדרישה להעמדת גרינשטיין לדין משמעתי בסמוך לפירוט הראיות שנאספו נגדו. גרינשטיין טען שהסמיכות בין הוראת הפרקליט לדין המשמעתי היה בה כדי ליצור דעה קדומה וחשד כלפיו מצד מי שאמור לברר את אשמתו באופן אובייקטיבי.

בית המשפט דחה את הטענה וקבע כי החשש "למשפט קדום" בהקשר זה, אינו חשש שצריך להביא לפסילת ההליך המשמעתי (הכוונה למעין "דעה מוקדמת"); קרי, נקבע כי החשש לגיבוש דעה ביחס לאשמתו של גרינשטיין טרם ההליך המשמעתי בעניינו אינו עולה כדי חשש ממשי לעיוות דין.

בקביעה זו הודגש אופיו הייחודי של הדין המשמעתי, המחייב ריכוך של סדרי הדין וכללי הפרוצדורה הנהוגים ביחס להליך הפלילי, כך שהאינטרס ליעילות ההליך המשמעתי יאוזן בצורה נכונה ביחס לזכות להגן, בשים לב לאופיו של הליך זה. בית המשפט גם הוסיף וציין כי בדין המשמעתי הצבאי גם אין פגם בכך שיש "ערבוב תפקידים", כך שקצין השיפוט הוא גם הפוסק בהליך, גם יוזם ההליך וגם גורם שיכול לשמש עד במהלכו.

למרות זאת, בית המשפט הביע חשש מהתרשמות פסולה של קצין השיפוט מחוות דעתו של הפרקליט הצבאי, בציינו כי "ייתכן שיש מקום [...] להקים חיץ בין חוות הדעת על משקל הראיות לבין קצין השיפוט"; ואולם, חשש זה לא היה כבד מספיק כדי לשמש עילה לסעד שיפוטי מצד בית המשפט העליון.

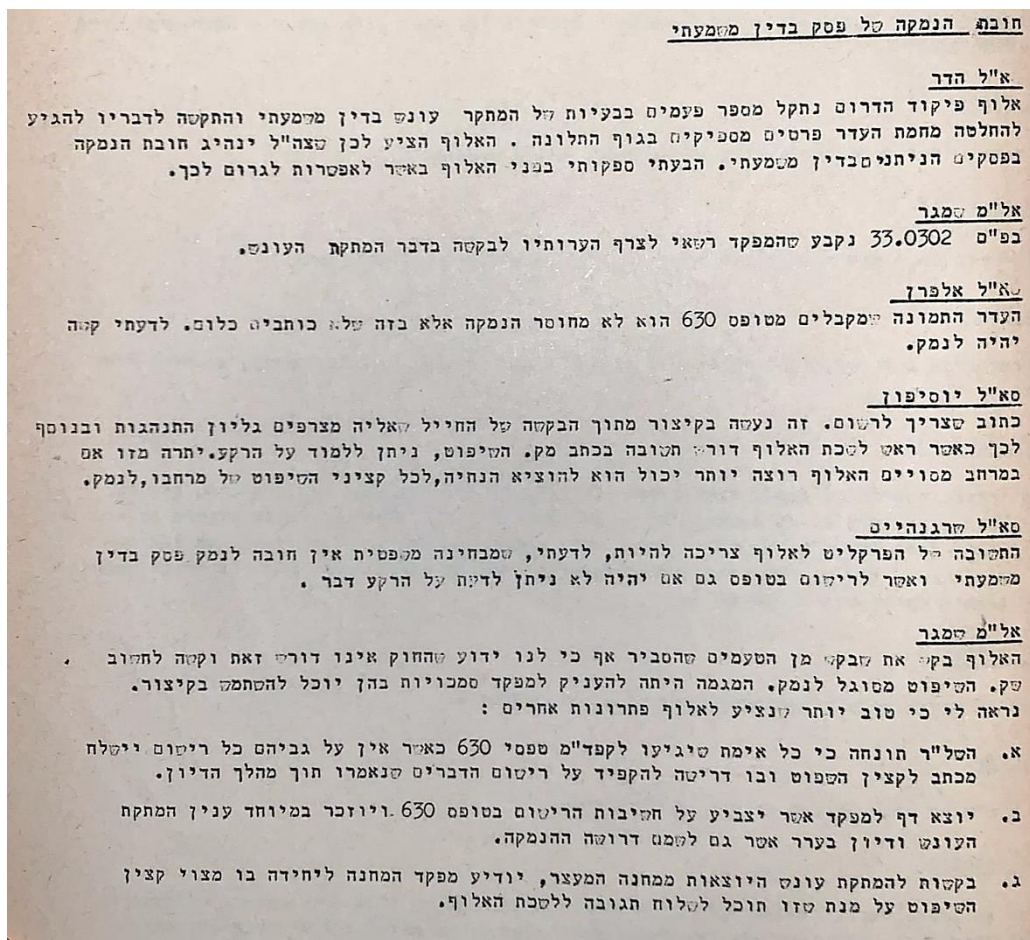
טענתו השנייה של גרינשטיין הייתה, שקצין השיפוט ששפט אותו לא אפשר לו לעיין בעדויות שבתיק החקירה, בניגוד לנדרש בפקודת הדין המשמעתי וכי בשל כך נפגעה זכות העיון שלו, באופן שפגם בהליך המשמעתי.

הפצ"ר היה ער לפגם, אך החליט שלא להתערב בהליך, מכיוון שתמצית הראיות שעמדו נגד גרינשטיין הוסברה בפניו במסגרת ההליך, גם אם הוא לא עיין בתיק החקירה עצמו.

בית המשפט העליון אימץ הלכה למעשה את עמדת הפצ"ר, והכריע כי הפגם שנפל בהליך לא מצדיק את ביטולו, בציינו כי אמנם הייתה באותו מקרה הפרה של זכויות הנידון, אך המבחן לביטול ההליך הוא מבחן גמיש, התלוי בחומרת ההפרה ובנסיבות העניין. משכך, נקבע כי אין בפגיעה בזכות העיון כדי להביא לבטלות הדין המשמעתי מעיקרו. בית המשפט דימה את החלטתו להחלטה לפי סעיף 195 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב-1982, שם נקבע כי ניתן לקבל פסק דין מרשיע גם מקום בו נפל פגם בהליך, כל עוד לא נגרם לנאשם עיוות דין.

חשיבות הפרשה

מפרוטוקולים של לשכת הפצ"ר מהשנים 1961 - 1968, אשר עסקו בדין המשמעתי, עולה כי יעילות ההליך הייתה מוכרת באופן עקבי, כתכלית מרכזית וכערך עליון בדין המשמעתי הצבאי. כך למשל, מאיר שמגר ז"ל, שהיה פצ"ר באותן שנים (ואשר ישב במושב השופטים בבג"ץ גרינשטיין), התייחס לקושי בקביעת חובת הנמקה להרשעה או לענישה בדין המשמעתי, באומרו כי "העיקרון בדין המשמעתי צריך להיות מהירות הטיפול" וכי "יש להעניק למפקד סמכויות בהן יוכל להשתמש בקיצור" (ההדגשות אינן במקור).

בתמונה: פרוטוקול המתעד דיון בראשות הפצ"ר אל"ם (כדרגתו אז) מאיר שמגר מיום 31 במארס 1966, בנושא חובת הנמקה בהליך המשמעתי

החל משנות השמונים של המאה הקודמת, ניתן להבחין בשינוי היחס לחשיבות יעילות ההליך, כאשר מול יעילות זו עומדות זכויות הנידון בהליך המשמעתי ובראשן הזכות להליך הוגן. פרשת גרינשטיין שיקפה את המגמה הזו, הנמשכת עד ימינו.

בהשוואה למצב ששרר מלפני מספר עשרות שנים, כיום הדרישה להנמקה היא דבר שבחובה, בהתאם לסעיף 115 לפקודת מטכ"ל 33.0302 (להלן: "**פקודת הדין המשמעתי**"). חובת ההנמקה נדונה ופורשה, בין היתר, בפסק הדין **בפרשת פילנט**, שהיה לאחד מהאירועים ברקע הרפורמה שנערכה בראשית שנות האלפיים בדין המשמעתי בכללותו.

הדין המשמעתי הוא כלי בידו של המפקד, שמטרתו העיקרית היא לאפשר השלטת משמעת וסדר ביחידה. לשם כך על ההליך להיות פשוט, מהיר ואף גמיש בסדרי הדין. עם זאת, על ההליך המשמעתי לאזן בין הגשמת מטרות אלו לבין זכויות הנידונים, בהן הזכות להליך הוגן.

מדוע בחרתי בנושא?

במסגרת תפקידי כעוזר ראש מדור הדין המשמעתי והחנינות, אני עוסק בפיקוח על הליכי דין משמעתי, הנערכים בכלל יחידות צה"ל. כחלק מעבודתי אני נדרש באופן מתמיד, לאיזון העדין האמור, שבין הגשמת מטרות ההליך המשמעתי: אכיפת המשמעת ביחידה, לצד שמירה על זכויות הנידונים.

לאורך השנים, הדין המשמעתי בצה"ל עבר תמורות רבות. השיקולים שעמדו בבסיס החלטות בנוגע להסדרים בדין המשמעתי, ובראשם שיקולי היעילות והמהירות נותרו שרירים, אך בחלוף השנים הצטרפו אליהם שיקולים רבי-חשיבות נוספים, שעניינם ההקפדה על כללי הפרוצדורה ועל זכויות הנידונים בהליך. פרשת גרינשטיין היא אחת הפרשות המרכזיות בהן דן בית המשפט העליון בהליך המשמעתי בצה"ל, ומצאתי טעם רב בלימודה.

אמנם בפרשת גרינשטיין העתירה נדחתה, אך ניתן ללמוד מעמדת בית המשפט העליון את החשיבות בהגנה על זכויותיהם של חיילים הנידונים בהליך המשמעתי. אותה עמדה זכתה לתיקוף מאוחר יותר, בפרשת פילנט האמורה, שם צוין כי "ראוי שההליכים המשמעתיים יבוצעו במתינות ובשום שכל, כדי שגם מי שלהשקפת הגורמים המשפטיים בצבא חטא, יזכה למשפט צדק ולהגנה ראויה."

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- בג"ץ 118/80 מנחם גרינשטיין נ' הפרקליט הצבאי הראשי פ"ד ל"ה(1) 239 (1980);
- בג"ץ 243/80 מדז'ינסקי נ' בית הדין הצבאי לערעורים ואח' פ"ד ל"ה(1) 67 (1980);
- בג"ץ 266/05 יוסף פילנט נ' סגן הפרקליט הצבאי פ"ד נ"ט(4) 707 (2005);
- שגיא אלוני "1974 – הדין המשמעתי בצה"ל והתפתחותו לאורך השנים" **מיזם שבעים שנות משפט צבאי של הפרקליטות הצבאית (2019)**.